

Bedömning för lärande och elever i behov av särskilt stöd

Syftet med denna rapport är att ge en summering av nyckelfrågor som framkommit i the Agency's projekt 'Assessment in Inclusive Settings' (Bedömning och inkludering), i relation till Bedömning för lärande för elever i behov av särskilt stöd.

En betydelsefull aspekt av bedömning i praktiken, såsom den framkommit under pågående diskussioner mellan de i projektet engagerade experterna, utgjordes av konceptet Assessment for Learning (Bedömning för lärande). Referenser till konceptet återfinns i flertalet av projektländernas rapporter kring nationella system för bedömning (www.european-agency.org/site/themes/assessment/index.shtml). Inom ramen för dessa nationella rapporter kan Bedömning för lärande betraktas som en 'kvalitativ' typ av bedömningsprocedur. Denna typ av bedömning – som man också refererar till som 'formativ' eller 'pågående' bedömning – utförs vanligtvis i klassrummet av klasslärare och professionella som arbetar tillsammans med klassläraren. Det handlar alltså om bedömnings sätt som ger information om elevers lärande och som vägleder dem i planering av nästa steg i undervisningen.

Som en central uppgift inom den andra fasen av the Agency's projekt togs beslut om mera djupgående undersökning av konceptet Bedömning för lärande, och på vilket sätt detta kan användas för bedömning i inkluderande miljöer. Två aktiviteter genomfördes:

- En sammanställning av tillgänglig litteratur som utgjordes av en kortfattad sammanställning av engelskspråkigt material (se referenslista i slutet av detta dokument).
- Diskussioner med samtliga experter i projektet.

Information om den ursprungliga sammanställningen av tillgänglig litteratur presenterades för projektexperterna i syfte att stimulera deras diskussioner. Detta ledde till att experterna ombads reflektera över skillnaden mellan Bedömning för lärande (formativ, pågående bedömning) och Bedömning av lärande (summerande bedömning), med hjälp av följande parametrar:

PARAMETRAR	BEDÖMNING FÖR LÄRANDE	BEDÖMNING AV LÄRANDE
Syfte	Stödja lärande	Tillförlitlighet (i förhållande till förutbestämda normer)
Mål	Information om undervisning och lärande. Steg som främjar lärande Fokusering på förbättringsåtgärder Utveckling av elevernas förmåga till reflektion	Informationsinsamling om vad som uppnåtts (betygssammanställning) Jämförelse med förutbestämda mål Fokusering på prestationer

PARAMETRAR	BEDÖMNING FÖR LÄRANDE	BEDÖMNING AV LÄRANDE
Aktörer	Lärare, elever, föräldrar, kamrater, övriga i skolan verksamma	Lärare, Externa praktiker
När	Pågående	Vid fastställda och förutbestämda tillfällen
Verktyg	Diskussioner, observationer, själv-värdering, kamraters värderingar, diskussioner mellan lärare, kommentarer, dialog, frågor, återkoppling, icke-graderande, portfolio, individuella planer	Prov, övningar, bedömning, betygsättning, frågor, observation

Anpassad efter Harlen (2007a)

Den huvudsakliga skillnaden mellan *Bedömning för lärande* och *Bedömning av lärande* kan identifieras som lärares och andra yrkesverksammars syfte med insamling av data om lärande.

Även om vissa verktyg kan vara desamma (till exempel frågor) visade de huvudsakliga inslagen som framkom via feedback från experterna i projektet på nödvändigheten av att tänka på:

- *Bedömning för lärande* syftar till att förbättra lärandet. *Bedömning av lärande* har till uppgift att säkerställa tillförlitlighet (skolors och lärares).

- *Bedömning för lärande* undersöker potentialen för lärande och visar på nästa steg för att främja sådan och fokuserar på undervisningens och lärandets dynamik; *Bedömning av lärande* visar vad som redan uppnåtts, memorerats och absorberats och ger en bild av den nuvarande situationen.

- Aktörerna som är involverade i *Bedömning för lärande* kan ge kunskap om framgångar som en elev gjort och på vilket sätt skolan bidragit till denna utveckling. De aktörer som är involverade i *Bedömning av lärande* inkluderar yrkesverksamma utanför skolsituationen (exempelvis inspektörer) och kan förväntas ge en bild av skolan vid en speciell tidpunkt. De kanske dock inte alltid har tillräcklig detaljkunskap om skolkonceptet och livet för att sprida kunskap om elevers lärande.

Bedömning för lärande och elever i behov av särskilt stöd?

Principen för återkoppling till elever om deras lärande utgörs av det centrala inslaget att inse den potentiella skillnaden mellan begreppet *Bedömning för lärande*, som det vanligtvis används av utbildare – och som det oftast kommer till uttryck inom projektet Nationella rapporter – och hur begreppet används i forskningssammanhang.

Övergripande handlar *Bedömning för lärande* om att samla belägg för lärande, som används för att anpassa undervisningen och planera för nästa steg i inlärningen. Bevis för lärande är avgörande, eftersom sådana

bekräftar om det skett någon förändring (eller inte) i elevens framsteg i lärandet och sannolikt i hans/hennes inlärningsprocesser. Med utgångspunkt i sådana bevis kan lärare formulera mål och ge elever med återkoppling kring lärandet (se Hattie & Timperly, 2007) som klart visar eleven, inte enbart vad han/hon lärt sig, utan som också ger information om hur lärandet kanske gått till och hur han/hon bäst kan lära sig i fortsättningen. Den återkoppling som getts under Bedömning för lärande bidrar till elevens egna reflektioner kring lärandet.

Inom forskningslitteraturen som ingått i denna undersökning, beskrivs Bedömning för lärande ofta som något som innefattar denna form av egenreflektion, eller mer specifikt, som ett sätt med vilket elever reflekterar över det egna lärandet under den interaktiva 'återkopplingsspiralen' tillsammans med sina lärare. Det främsta syftet med denna återkopplingspiral inom Bedömning för lärande är att främja elevernas metakognition, dvs. deras eget sätt att förstå, inte enbart, det de lärt sig utan på vilket sätt detta skett och hur man lära på bästa sätt.

Detta bekräftas klart av the Assessment Reform Group (2002) som beskriver Bedömning för lärande som:

... den process där man söker och tolkar belegg som elever och lärare kan använda för att avgöra var eleverna befinner sig i sitt lärande, åt vilket håll de behöver gå vidare och hur de på bästa sätt kan ta sig dit.

(Assessment Reform Group, s.2)

Bedömning för lärande inom detta område involverar spörsmål kring egenreflektion och självanalys som utvecklar elevens egen förståelse om hur lärande sker och hur sådan kan utvecklas. Detta är särskilt viktigt eftersom Bedömning för lärande betonar själva bedömningen som en metakognitiv process (se exempelvis tankegången från Bedömning som inläring i protokoll från västra och norra Canada: Collaboration in Education, 2006). Dessa tankegångar utgör emellertid inte alltid huvudsakligt fokus när konceptet Bedömning för lärande används mer generellt (som i projektet Nationella rapporter).

Meijer (2003) antyder att *det som är bra för elever i behov av särskilt stöd är bra också för alla elever*, en maxim som man har tagit i beaktande under the Agency's hela bedömningsprojekt. När man emellertid reflekterar över det forskningsgenererade konceptet kring Bedömning för lärande, måste man tillstå att arbetet utförts i relation till elever utan behov av särskilt stöd. Inom forskningsarbetet med Bedömning för lärande, så som det framkommer i litteraturlistan (Lynn et al., 1997; Black & William, 1998) behandlas frågeställningar kring Bedömning för lärande och elever i behov av särskilt stöd endast marginellt.

Som en konsekvens av detta beslöt man i the Agency's bedömningsprojekt

att undersöka relevansen i det forskningsbaserade konceptet *Bedömning för lärande* för elever i behov av särskilt stöd, och även tänkbara konsekvenser för bedömningsprocedurer så som de används av lärare, skolläda, föräldrar och också av eleverna själva. Inom the Agency's projekt kom diskussionerna och den centrala frågeställningen därför att handla om *hurvida det som är bra för flertalet elever också är bra för elever i behov av särskilt stöd?* Diskussionerna med experterna i projektet handlade i första hand om forskningskonceptet *Bedömning för lärande* ägde validitet för elever i behov av särskilt stöd.

Experterna diskuterade två huvudsakliga områden:

1. Betyder *Bedömning för lärande* samma sak för elever i och utan behov av särskilt stöd? Kan samma principer tillämpas?
2. Finns skillnader i användning av *Bedömning för lärande* för elever i och utan behov av särskilt stöd? Om så är; vad innebär dessa skillnader för elever, lärare, skolläda och sättet att undervisa?

Bedömning för lärande – ett relevant koncept

Det som huvudsakligen framkom av diskussionerna bland projektets experter är överenskommelsen att *Bedömning för lärande utgör ett betydelsefullt inslag i framgångsrik undervisning och lärande för alla elever, inklusive de som är i behov av särskilt stöd.* Den viktigaste frågeställningen är inte om *Bedömning för lärande* kan appliceras på elever i behov av särskilt stöd, utan snarare *hur* detta kan ske.

Emellertid belystes en väsentlig aspekt som handlade om användning av *Bedömning för lärande* tillsammans med elever i behov av *stora stödinsatser*. Det betraktades som en särskild utmaning att kunna engagera elever med stora och flera svårigheter i lärandet i arbetet med återkoppling. Projektexperternas reflektioner kring denna specifika svårighet kan summeras som följer:

... elever med stora svårigheter är inte i behov av olika bedömningssystem, däremot av olika metoder/verktyg för bedömning.

Bedömning för lärande – metoder och verktyg

När det gäller verktyg för *Bedömning för lärande* visar återkopplingen från projektets experter att många arbetssätt för *Bedömning för lärande* (som exempelvis individuella observationer, portfolios och dagböcker) under lång tid har kommit till flitig användning i specialpedagogiska miljöer.

I jämförelse med andra tänkbara metoder och verktyg är det nödvändigt att understryka det faktum att metoder och verktyg för *Bedömning för lärande*

kan användas tillsammans med elever i behov av särskilt stöd, under förutsättning att metoder/verktyg modifieras och anpassas för att möta den enskilda elevens behov.

Läroobservationer betraktades av projektets experter som en huvudsaklig metod för informationsinsamling inför *Bedömning för lärande*. Detta arbetssätt betraktas som mycket relevant för elever i behov av särskilt stöd, eftersom det kanske är den enda metod som finns till hands för informationsinsamling om lärande hos elever som använder icke- eller preverbala (förspråkliga) former av kommunikation.

Emellertid framkom det av projektexperternas synpunkter att lärare är i behov av ökad vägledning när det handlar om att förbättra observationsförmågan. I synnerhet framhölls att man borde ge ytterligare vägledning för utveckling av mer individualiserade observationsmetoder för elever i behov av särskilt stöd. Vissa förslag inbegrep användning av videospelningar som ett verktyg för att identifiera framsteg i lärandet för elever med stora svårigheter i lärandet och för att förse lärare med optimala möjligheter att reflektera över bedömningen och diskutera med sina kollegor.

Frågor utgör ofta en viktig del av samspelet mellan lärare och elever i samband med återkoppling vid *Bedömning för lärande*. Experter i projektet visade att detta med att ställa frågor till elever i behov av särskilt stöd också är möjligt – och nödvändigt – men bara:

... om frågorna ingår i ett sammanhang som ger eleverna tillräckligt med tid för att svara ('väntetiden') och att man tänker på att det finns olika sätt att svara på (exempelvis genom ögonkontakt) ...

I tillägg till detta hävdade experterna också att portfolio – om den kompletteras med annan information, exempelvis elevs individuella utvecklingsplaner eller speciella program – kunde utgöra verktyg för dialog med andra yrkesverksamma och föräldrar.

Slutligen uttryckte experterna att tillvägagångssätt som uppmuntrar till egenbedömning och, i synnerhet, till självreflektion utgör verktyg för *Bedömning för lärande*, under förutsättning att de är adekvat anpassade och modifierade för att möta varje enskild elevs behov. Förstärkandet av förmågan till egenbedömning betraktades som ett utomordentligt viktigt mål för elever med stora svårigheter i lärandet, vars personliga mål ofta inbegriper självbestämmande och oberoende. Dessa förmågor är fundamentala kunskaper som utgör stöd för utveckling av självreflektion och metakognitiva kunskaper (Porter et al., 2000).

Bedömning för lärande – konsekvenser för skollledning

Samtliga projektexperter var överens om betydelsen av den viktiga roll som skollledningen innehar när det gäller att skapa förutsättningar för lärare att diskutera och reflektera kring bedömningsfrågor och för föräldrars deltagande i bedömningsprocessen för deras barn. Det finns behov av att:

... skolledere, och biträdande skolledere, har information om planering och bedömning ... fler hem-/skoldagböcker, informella utvärderingssamtal, telefonsamtal ...

Skolledere är viktiga aktörer för utveckling av en organisatorisk 'etik' som betraktar delaktighet som fundamental (Porter, Robertson och Hayhoe, 2000). Utan respekt för elevers önskningsar och en allmän skolfilosofi som stöder elevers delaktighet är det föga sannolikt att Bedömning för lärande utvecklas.

På det hela taget, och i frågan om skollledningen, visade åsikter från experterna i deltagarländerna att det finns ett behov av att ge lärare mer formaliserad tid för reflektion kring bedömning, för att på så sätt och med framgång kunna engagera sig i Bedömning för lärande för eleverna.

Slutsatser

Samtliga av projektets experter var eniga om att: konceptet Bedömning för lärande, på sätt som det förstås av länderna – i detta projekt – och som det också beskrivs i forskningslitteraturen, är giltigt för alla elever; också för de elever i behov av särskilt stöd.

Från de diskussioner som hållits med projektets experter kan påståendet utvecklas ytterligare: Bedömning för lärande rör alla elever och från det inkluderande perspektivet finns ingen anledning att göra skillnad mellan elever i och utan behov av särskilt stöd, utan snarare att skilja mellan klassrumspraktik för att möta alla elevers behov.

Med utgångspunkt från detta påstående kan fyra resultat urskiljas:

1. Bedömning för lärande gäller för elever i eller utan behov av särskilt stöd.
2. Enda skillnaden vad gäller Bedömning för lärande mellan elever i och utan behov av särskilt stöd handlar huvudsakligen om typen av verktyg och bedömnings-/kommunikationsmetoder från lärarnas sida.
3. Den enda frågeställningen kring användandet av Bedömning för lärande för elever i behov av särskilt stöd berör funktionen som verktyg för elevers reflektioner kring det egna lärandet (det vill säga i interaktionen mellan elev och lärare i 'återkopplingsspiralen'). För elever som använder sig av

alternativa kommunikationsformer kan processen med återkoppling inte fungera på sätt som baseras på 'traditionellt' språk. I stället måste ett mer individualiserat tillvägagångssätt, alternativa bedömningsverktyg och ett antal varierande metoder för lärare-/elevsamspel undersökas och komma till användning; exempelvis nära observationer i strukturerade situationer, som möjliggör för lärare att bedöma vad som är bra och som fungerar för den enskilde eleven.

4. Många metoder för Bedömning *för* lärande har utvecklats inom specialpedagogiska miljöer och kan appliceras i den ordinarie undervisningen i syfte att förbättra undervisningssituationen för alla elever.

Som slutkommentar kan, och bör, Bedömning *för* lärande användas för alla elever, inklusive dem i behov av särskilt stöd, under förutsättning att relevanta och nödvändiga förändringar och modifieringar görs för att säkerställa den enskilda elevens totala delaktighet i bedömningsprocessen.

Det är tydligt att diskussionerna i samband med konceptet Bedömning *för* lärande, med hänvisning till the Agency's bedömningsprojekt, endast utgör en utgångspunkt. I framtiden krävs mer detaljerade undersökningar – forskning och ytterligare spridning av goda exempel när det gäller införandet av Bedömning *för* lärande för att möta elever i och utan behov av särskilt stöd.

Det finns emellertid förhoppningar att reflektioner från experter i projektet, liksom deras övertygelse om konceptets användbarhet när det gäller att stötta lärandeprocessen för alla elever, kommer att utgöra värdefull information i arbete och beslutsfattande för utbildningspolitiker och yrkesverksamma över hela Europa.

*För den kompletta versionen av denna rapport – inklusive direkta citat från experter i projektet – var god sök:
<http://www.european-agency.org/site/themes/assessment/index.shtml>*

Referenser

Assessment Reform Group (1999) *Assessment for Learning: Beyond the Black Box*. Cambridge: University of Cambridge School of Education.

Assessment Reform Group (2002) *Assessment for Learning: 10 principles. Research-based principles to guide classroom practice*. Nuffield Foundation: Electronic source available online at: http://www.qca.org.uk/libraryAssets/media/4031_afl_principles.pdf (Last accessed November 2008).

Black, P. and Wiliam, D. (1998) *Inside the Black Box: Raising Standards through Classroom Assessment* Phi Delta Kappan, 80, 139-148. Available online: <http://www.pdkintl.org/kappan/kbla9810.htm> (Last accessed July 2008).

Black, P. and Wiliam, D. (2002) *Inside the Black Box: Raising Standards through Classroom Assessment* London: King's College.

Harlen, W. (2007a) *Assessment of Learning*. London: Sage.

Harlen, W. (2007b) *The Quality of Learning: assessment alternatives for primary education*. (Primary Review Research Survey 3/4). Cambridge: University of Cambridge.

Hattie, J. & Timperly, H. (2007) The power of feedback. *Review of Educational Research*, Vol. 77, N.1, pp. 81-112.

Lynn, S. F. and et al. (1997) 'Effects of task-focused goals on low-achieving students with and without learning disabilities' *American Educational Research Journal*, 34, 513-543.

Meijer, C. J. W. (ed.) (2003) *Inclusive Education and Classroom Practices*. Middelfart: European Agency for Development in Special Needs Education.

Porter, J., Robertson, C. and Hayhoe, H. (eds.) (2000) *Classroom Assessment for Students with Learning Difficulties/Disabilities*. Birmingham: Qualifications & Curriculum Authority.

Wiliam, D. (2007) *Assessment for learning: why, what and how*. London: Institute of Education, University of London.

Wiliam, D. and Leahy, S. (2007) 'A theoretical foundation for formative assessment'. In J. McMillan, H. (ed.) *Formative Classroom Assessment: Theory into Practice* (pp. 29-42). New York: Teachers College Press.

Western and Northern Canadian Protocol for Collaboration in Education, (ed.) (2006) *Rethinking Classroom Assessment with Purpose in Mind*. Crown Right of the Government of Alberta, British Columbia, Manitoba, Northwest Territories, Nunavut, Saskatchewan, Yukon Territory: Western and Northern Canadian Protocol for Collaboration in Education.